

Møte for lukkede dører, Stortinget 3. mai 1918

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 3. mai 1918 kl. 10.00.

Præsident: Mowinckel.

Præsidenten: Præsidenten foreslaar, at forhandlingerne paabegyndes for lukkede døre forat utenriksministeren kan gi stortinget en meddelelse - og hvis ingen innsigelse herimot fremkommer betrakter præsidenten det forslag som bifaldt. Præsidenten foreslaar dernæst, at der gives adgang for de funktionærer som pleier at gives adgang til møte for lukkede døre og selvfølgelig for regjeringens medlemmer. - Præsidenten gir nu ordet til utenriksministeren.

Utenriksminister Ihlen: Igaar ved kl. halv to tiden indfandt minister Schmedemann sig hos mig og meddelte, at han hadde faatt telegram fra minister Nansen, som meddelte Schmedemann, at overenskomsten mellem Norge og Amerika var undertegnet, og at teksten skulde bli sendt telegrafisk. Nogle timer bakefter fik vi telegram fra minister Nansen, som jeg skal faa lov til at læse op for stortingets medlemmer. Det lyder som følger:

"Fra Nansen til norsk Regjering: Har i X) eftermiddag 30 april undertegnet overenskomst. Dette var nødvendig da videre utsætte utvilsomt vilde ha meget uheldige følger for overenskomstens indhold. I tillæg tidligere omtale punkter har vi opnaadd frafald av forbud mot utførsel feldspat og feldspat mel til Centralmagterne endvidere at fremtidig utførsel tillatte kvanta Centralmagterne ikke skal regnes vedkommende firma eller person til skade. Artikel 4 paragraf 6 har faat en mindre støtende form ved at Norge forpligter sig ikke gjøre noget som kan mindske eksport til allieret eller hindre mulig forøkelse samme herfra undtat love til beskyttelse arbeider klassen forøvrig nævnes love og regulering ikke. Artikel 5 paragraf 1 er forandret derhen at hvis opsigelse tidligere overenskomster sker paa foranledning av norsk regjering skal XX) kvantum fratrækkes etcetera. Spørsmal om pomor og lille grænsehandel ønsket amerikanske forhandlere skulde optas særskilt i Kristiania med britiske myndigheter da man her fandt ikke at ha tilstrækkelig kjendskap til nærmere omstændigheter.

Overenskomst trær ikraft 10 mai men skibninger herfra kan strax foregaa og vi er gaat igang skaffe licence særlig vigtige partier færdig skibning. Overenskomstens ordlyd vil bli telegraferet og overrække norsk regjering. Man har her intet ønske offentliggjørelse overenskomsts text.

Bryn Norwegian Minister

X) to tal faldt ut

XX) ved forandring ett tal."

Vicepræsidenten, hr. Tveiten, indtok præsidentpladsen.

Mowinckel: Jeg synes det er rigtig i anledning av denne meddelelse at bringe en lykønskning til den norske regjering for at overenskomsten med Amerika er undertegnet. Det møte vi hadde forleden dag, den 1ste mai, har jo forsaavidt vist sig at være overflødig, fordi overenskomsten, medens vi sad sammen og drøftet disse spørsmåal, allerede var undertegnet, men det spørsmåal vi drøftet er der jo heldigvis blevet tatt hensyn til av minister Nansen. I det hele viser det sidste telegram, at vi nu har opnaadd om ikke alle saa de aller fleste av de krav, som vi fandt at maatte stille paa grundlag av det sidste amerikanske memorandum, og at overenskomsten nu er ført tilbake til det standpunkt den hadde, da vi oprindelig trodde at være blit enig med Amerika. Ja, saavidt jeg i farten kan bedømme, er der enkelte punkter, som endog er noget gunstigere redigert, end oprindelig tænkt. Det arbeide, de forhandlinger, den kamp, kan jeg gjerne si, som fra norsk side har været ført i den sidste maaned mot de sidste krav, som hadde meldt sig fra amerikansk side, har ført til et for Norge gunstig resultat, og med det kjendskap, jeg har til denne sak, tror jeg, ingen vil kunne benegte, at det i første række skyldes den faste og bestemte holdning, som den norske regjering har indtatt under disse forhandlinger. Det skyldes selvfølgelig ogsaa den omstændighet, at det har lykkedes den norske regjering og i første række utenriksministeren at faa et godt samarbeide istand om disse sidste spørsmåal med baade den engelske gesandt og den amerikanske minister. Det samarbeide, som der nu har fundet sted, den anledning, som der har været, og som har været benyttet til at lægge frem Norges gode stilling for begge magters repræsentanter, har været os i høi grad til hjælp, slik at vi staar der, hvor vi nu staar idag. Og saa maa nævnes i denne forbindelse minister Nansen. Jeg for min part har hat ting at indvende, og som jeg sa sidst, jeg syntes særlig, den tone, han har anvendt i endel av de sidste telegrammer, ikke var bra; men man maa erindre, hvor uendelig slitsomt det har været i alle disse maaneder at sitte og føre Norges sak over i Washington, og Nansen har med utrættelighet, med interesse og med dygtighet hævdet Norges sak derhenne, og den tak, jeg mener, vi bør bringe den norske regjering, bør ogsaa bringes vor repræsentation i Washington.

Nu vil jeg lægge til, at man maa ikke, fordi om Amerika-overenskomsten er færdig, tro, at alle sorger derved er forbi. En ting er, at vi har faat overenskomsten ned paa papiret i en efter omstændighetene tilfredsstillende form, en anden og ikke mindre viktig sak er, hvorledes den vil bli efterlevet. Jeg tviler ikke paa, at baade Amerika og dets allierte vil gjøre, hvad de kan for at opfylde de forpligtelser, som overenskomsten lægger paa dem, paa samme maate som vi vil gjøre alt, hvad

vi kan for at opfylde vor del av overenskomstens forpligtelser. Men forholdene kan utvikle seg slik, at det kan bli vanskelig at faa overenskomsten opfylt i den utstrækning, som vi maatte ønske det. Det sier sig derfor selv - derom er vist alle enige - at det arbeide, som fra norsk side har været gjort for at bli selvhjulpne, hvor det gjælder vort lands ernæring, bør ikke paa nogen maate avslappes, fordi om vi har faat denne overenskomst. Og jeg vil gaa videre: de bestrebelser, som fra norsk side har været gjort for at faa hjælp fra det øvrige Norden, bør heller ikke paa nogen maate avslappes. Saadan kan vi komme til at staa til høsten, trods de bedste ønsker fra Amerikas og ententens side, at vi vil ha vanskelig for at faa oversjøiske fødemidler, og jeg vil anbefale regjeringen at fortsætte - jeg tviler ikke paa, at den vil gjøre det allikevel, og forsaavidt kunde det være overflødig at si det her, men jeg tror, det er bra, at det fra Stortingets side ogsaa blir sagt - jeg vil anbefale, at den med samme interesse som før fortsætter de forhandlinger, som nu er paabegyndt om at faa brødkorn fra Danmark til høsten. Brødkorn fra Danmark er den sikreste mulighed, vi har i verden utenfor og ved siden av vor egen produktion. Og vi bør ikke paa nogen maate gi avkald paa den sikkerhet, som der ligger i en overenskomst med Danmark om kornleverancer til høsten.

Der stod igaarftes i "Sjøfartstidende" en meddelelse fra Tyskland - den er gjentat idagmorges i de øvrige aviser - og denne efterretning er av den art, at hvis den skulde sættes ut i livet overensstemmende med sit indhold, saa vilde den kaste en sterk skygge over den overenskomst, som nu er undertegnet i Washington. Det heter:

"Den tyske rikslovstidende har den 27. april offentliggjort følgende forordning om forandring i priseordningen av 30. september 1909:

I 55 c blir følgende avsnit at tillægge:

"Som sat i fart for fiendtlig krigførendes interesse er endvidere, forsaavidt omstændighetene ikke taler imot det, et nøitralt skib at anse, naar den stat hvis flag skibet er berettiget til at føre, ved en overenskomst har tilstaat en fiendtlig stat tonnage eller naar den overveiende del av det nøitrale lands handelsflaate gaar i fart for fienden. Denne forordning træder ikraft straks." "

Utført efter sine ord vil det si, at norsk skib, hvor i verden det befinder sig utenfor vor egen neutralitetsgrænse, vil bli betragtet som fiendtlig og bli behandlet derefter. Jeg kan ikke tro, at det er saa haardt ment, som det er sagt, men jeg gaar ut fra, at utenriksministeren vil faa fuld rede paa det. Forholdet er nemlig det, at før saa sker, tør for eksempel ikke Amerikalinjen la sine passagerskibe seile. Jeg synes, at von Hintze bør spørres, hvad Tyskland mener med dette, og hvorlangt det agter at gaa, og det bør sies ham aapent og ærlig, at saadant skridt fra Tysklands side, gjennomført likeoverfor Norges tilførsler, vil mere end noget andet

bidra til at drive dette land i ententens arme. Har Tyskland nogen interesse av at beholde venskapet med Norge, saa maa det ikke gjennomføre noget saadant. Det vilde være den sidste draape i bageret, hvor det gjælder et venskabelig forhold mellem Norge og Tyskland, det føler jeg mig overbevist om, og vi kunde se fremtiden noksaa mørkt i møte, hvis Tyskland virkelig vilde effektuere en trudselse som dette. Jeg kan som sagt ikke tro det. Jeg tror, den er fremsat nærmest for at øve et visst tryk kanskje særlig paa Sverige, som driver tonnageunderhandlinger nu. Der tales i første række om "en stat, som har tilstaaet fienden tonnage". Heldigvis har den norske stat ikke indgaat nogen tonnageoverenskomst, men det haab, som kunde ligge i det, bortelimineres ved det sidste, hvor det heter: "eller naar den overveiende del av det neutrale lands handelsflaate gaar i fart for fienden." Og det kan ikke negtes, at det gjør den norske handelsflaate. Men der er en parentes, som jeg haaber gir grundlag for en velvillig bedømmelse, og det er "forsaavidt omstændighetene ikke taler derimot", og jeg vil haabe, at det lykkes utenriksministeren saa sterkt at understreke vor opfatning, at Tyskland ikke er i tvil om, at "omstændighetene taler imot" at anvende denne bestemmelse paa den del av den norske handelsflåte, der fører livsfornødenheter fra Amerika og det neutrale utland til Norge.

Hagerup Bull: Jeg begjærte ordet, da hr. Mowinckel i anledning av overenskomsten først og fremst og i meget sterke ordelag retten en tak til den norske regjering. Jeg hadde ventet, at takken i første række skulde rettes til Amerikakommissionen og dens formand. Baktefter kom der en lykønskning ogsaa til den, men det var som sagt i begyndelsen av hr. Mowinckels tale, at jeg begjærte ordet. Der er en forskjellig vurdering av, hvem, der her har gjort det meste arbeide, og hvem man mest skylder tak for, at overenskomsten er kommet istand, som jeg ikke skal indlate mig paa. Jeg vil nok si, at det forekommer mig, at efterat minister Nansen og hans fæller nu i 9 maaneder har arbeidet under meget vanskelige vilkaar og sluttelig opnaadd at faa et resultat, som man efter omstændighetene maa være fornøiet med, saa skylder vi ham baade lykønskning og en tak. Og jeg forutsætter, hvis det ikke allerede er skedd, at den norske regjering sender minister Nansen en saadan tak, og at det aapent blir meddelt almenheten; for det vedkommer almenheten, hvorvidt man viser sin taknemmelighet likeoverfor de folk, som under saa vanskelige forhold utretter saadant arbeide. Jeg skal som sagt ikke forringe noget av, hvad fortjeneste regjeringen kan ha av dette, men jeg har jo den personlige tro, at man vilde naadd lettere frem og hurtigere faat en overenskomst, kanskje paa fuldkommen like gode betingelser, hvis vi hadde had en anden ledelse av vor

utenriksstyrelse. Det har jeg før git uttrykk for, og jeg har ikke forandret mening i saa henseende. Men jeg skal som sagt ikke indlate mig nærmere paa det. Det forholder sig nemlig saa, som præsident Mowinckel sa, at overenskomsten, selv om den foreligger, ikke i alle retninger er av saadant indhold, at vi kan føle os trygt. Navnlig er det saadan, at den i forskjellige henseender ogsaa efter de forandringer, som den senest er blit gjenstand for, byr visse vanskeligheter for det skandinaviske samarbeide, og ialfald kan det utsættes for en vis fare; det kommer forsaavidt ganske an paa, hvorledes overenskomsten kommer til at bli overholdt. Den meddelelse angaaende en tysk forordning, som præsident Mowinckel her kom med, var mig før ukjent. Jeg er med hr. Mowinckel enig i, at den er av den betænkeligste art, og jeg vil oprigtig si, at jeg trøster mig ikke med at kunne tro, at dette bare er en trussel, at det er slag i luften. Jeg er bange for, at det vil bli forsøkt gjennomført, ja at det vil bli gjennomført, og at vi da visselig fremdeles har overmaade vanskelige tider for os, og at vore ernæringsforhold vil bli utsat for de største farer og vanskeligheter, det tror jeg ikke, vi skal være i tvil om. Hvilke meddelelser der saa gaar ut til almenheten, vil jeg derfor henstille, at man sørger for - om der end noksaa meget gives uttrykk for, at man kan være tilfreds med, hvad der her er naaet - at der ogsaa gives uttrykk for, at farernes og vanskeligheternes tid er vi fremdeles midt oppe i, og at vi maa være forberedt paa, at vi faar endnu meget haardere tider at gjennomgaa, end de vi nu har. Det er det jeg vil henstille til alle dem, som har med at gi meddelelser til almenheten, at de maa bli av det indhold.

Utenriksminister Ihlen: En hel bedømmelse av den avsluttede overenskomst kan vi jo ikke gi, før vi faar se teksten, og den haaber vi altsaa at faa en av de nærmeste dage. Den blir som oplyst telegrafert fra Washington til minister Schmedemann, og den blir meddelt mig saa snart han har faat den telegrafert, men det vil ta et par dage endnu, før vi faar den. Jeg vil bare benytte anledningen til at si, at jeg er fuldt opmerksom paa de nye tyske bestemmelser angaaende skibsfarten, som præsident Mowinckel pekte paa, og jeg skal opplyse, at jeg har allerede sat mig i bevegelse og skal i løpet av dagen, saa snart vi er ferdig her i stortinget, ha en konferance med den tyske minister i denne saks anledning. Mere kan jeg for øieblikket ikke si, men jeg indrømmer, at det er meget viktige bestemmelser, som der er fattet fra tysk side, og jeg haaber, at tyskerne vil gaa med paa at behandle de bestemmelser paa en saadan maate, at de ikke ødelegger den overenskomst, som vi nu har sluttet med Amerika.

Buen: Vi er naturligvis alle med paa at takke de folk, som gjør det arbeide, de er istand til at gjøre; men jeg tror, det er litt for tidlig at uttrykke nogen varm

lykønskning endnu i denne saks anledning. Den dag vi med sikkerhet kan si, at vi har grund til at lykønske det norske folk med denne overenskomst, den dag kan vi ogsaa lykønske regjeringen, og da vil naturligvis ogsaa taknemmeligheten komme i flugt med den grund til lykønskning, som vi har anledning til at gi det norske folk. Jeg synes ikke det haster saa hverken med at indkassere tak eller lykønskning eller at fordele takken og lykønskningen mellem de parter, som i første række har arbeidet med denne sak; vi bør vente, indtil vi ser virkningen av dette. Det tror jeg er bedst baade for regjeringen og andre, for hvis vi blaaser op en stemning nu med tak og lykønskning og haleluja, og det saa kanskje viser sig, at det ikke er saa bra, som folket hadde faat indtryk av, saa har vi atter igjen pessimisme, panik og uheldige virkninger i det hele. Lad os forsøke at holde os nøgterne, indtil vi faar se resultatene.

Michelet: Av "Tidens Tegn" for idag fremgaar det, at den beslutning som den tyske regjering har fattet er datert den 27de april, - den er kommen hit fra Stockholm. Jeg gaar ut fra som selvsagt, at den norske regjering ikke har hat nogensomhelst kjendskap til den beslutning, da vi diskuterte Amerikaforhandlingene her sidst.

Utenriksminister Ihlen: Igaar formiddag fik utenriksdepartementet meddelelse om det.

Michelet: Det glæder mig at faa bekræftelse paa det.

Castberg: Ogsaa jeg er selvfølgelig glad for, at denne overenskomst med Amerika nu er avsluttet; men jeg vil ha sagt her som min opfatning - jeg ønsker ikke paa nogen maate at opta nogen debat, det er helt ørkesløst nu - at hvad der for mig som nordmand er særdeles litet tilfredsstillende, det er, at det ikke alene er denne overenskomsts forutsætning, men at der ogsaa under forhandlingene er lagt en væsentlig vekt derpaa, og at det igrunnen er det, som har voldt vanskelighetene, at vi i massevis skal utføre ammunitionsstof fra vort land til Tyskland, som blandt andet ved hjelp av disse stoffer har dræpt omtrent tusen norske sjømand. Jeg blir ikke træt av at gjenta dette, fordi jeg mener, man hos os er tilbøielig til at lukke øinene for dette moment. Det som har voldt vanskelighetene og som har gjort, at man fra først av stillet sig imot Amerikas vilkaar, det var, at vi strævet paa liv og død for at kunne faa størst mulig adgang til at utføre til Tyskland blandt andet eller specielt den slags stoffer. Det er for mig et mørkt punkt i det som foreligger, og jeg er blit bestyrket i dette ved at se paa hvad der nu sidst foreligger fra Tysklands side, idet jeg har liten tro paa, at vi i lengden skal kunne avvende den yderligere brutalisering, den yderligere skjærpelse av brutaliteten fra tysk side overfor vore tilførsler som den siste note tyder paa. Jeg mener kort sagt, at hvis vi

hadde været litt mindre ivrige paa at opnaa disse "begunstigelser", at kunne utføre specielt ammunitionstoffer til Tyskland, hadde vi bl.a. ogsaa opnaadd at flere meget kostbare og værdifulle maaneder for indførsel fra Amerika hadde været vundet. Jeg vil ha sagt dette, det er en gjentagelse av hvad jeg tidligere har uttalt, men da overenskomsten nu foreligger underskrevet, vil jeg præsiseret denne min opfatning. Der er ikke grund, mener jeg, fra norsk side til utelukkende jubel overfor det som er opnaadd, selv bortset fra at man i mange punkter ikke har opnaadd hvad man har krævet - ingen grund fra nationalt synspunkt set, til jubel over at overenskomsten har faat dette indhold, ved en række anstrengelser fra norsk side som en slags begunstigelse overfor Norge, at vi skal kunne utføre disse stoffer fremdeles til disse, jeg kan gjerne si disse mordere av vore sjømænd.

Præsidenten: Præsidenten meinte nærast det, at det som her er sagt, kunde verta offentleggjort, men daa det er reist motsegner imot det, etlar ikkje præsidenten seg at gjera framlegg i den leidi, men vil gjera framlegg um at det ikkje vert offentleggjort.

Mowinckel: Jeg gaar ut fra at utenriksdepartementet gir offentligheten den besked som er ønskelig at gi i forbindelse med dette, naar overenskomsten trær ikraft, og for saa vidt det blir mulig, de bestemmelser som kan offentliggjøres. I Nansens telegram staar, at i Amerika er intet ønske om offentliggjørelse av overenskomsten. Men det vil jo ikke si det samme som det motsatte, og det kunde være at det var heldig at de væsentligste punkter blir bekjendt for offentligheten. Nu kjendes jo paa grundlag av den noteutveksling som fandt sted i februar de væsentligste punkter av den norske almenhet, men et kommuniké som nærmere præsiserer disse ting fra utenriksdepartementet tror jeg vilde være heldig.

Utenriksminister Ihlen: Jeg vil bare gjøre opmerksom paa at man maa vente til vi faar teksten.

Mowinckel: Ja selvfølgelig.

Præsidenten: Naar præsidenten hadde den meiningi at raadleggjingarne burde offentleggjerast, so hadde det serleg sin grunn i det som er kome fram her, oppmaningar til det norske folk um ikkje aa dovna av i ihugen sin for aa avla mat. Men naar me vonleg kjem tilbake til saki seinare, so kann dei ordingarne koma fram i offentlegt møte. Eg meiner det er rett at folk utyver landet fær høyra korleis Stortinget steller seg i det spursmaalet.

Castberg: Jeg er ganske enig deri. Men maa det være mig tillatt i tilknytning dertil at henstille til regjeringen om det ikke skulde være likefrem paakrævet i

Møte for lukkede dører, Stortinget 3. mai 1918

umiddelbar forbindelse med at undertegnelsen av Amerikaoverenskomsten nu meddeles, at gi et ganske sterkt advarende ord i denne retning, og at man ikke venter indtil man kan faa det ind for stortinget, saa det kommer derfra, men et kommuniké til folket i retning av at være nøkternt og forsiktig og ikke overdrive betydningen av det som er skedd.

Præsidenten: Naar præsidenten kom fram med dette, so var det, av di eg dagleg fær meldingar fraa ymse kantar, som gjeng ut paa, at berre me fær avtala i stand, so er allting godt og vel. Den meiningi maa Stortinget setja alt inn paa aa motarbeida. Det er ikkje nok, at regjeringi gjer det. Det er fleire ordingar til dømes fraa præsident Mowinckel i dag som eg synest det hadde vore svært godt vart kunngjorde utyver landet. Me maa koma tilbake til dette spursmaalet og faa ein offentleg diskussion, som kunngjer folket det same.

Hagerup Bull: Jeg begjærte ordet for at uttale netop det samme som hr. Castberg, at jeg anser det for paakrævet, ja jeg kan sige likefrem nødvendig, at der straks sker en officiel tilkjendegivelse til almenheten om, at ikke alt er godt og vel, fordi Amerikaoverenskomsten er kommet istand. Det er saavidt jeg forstaar offisielt blit meddelt almenheten, at den er kommet istand, men umiddelbart i forbindelse med det bør det ogsaa siges, hvor landet ligger, - hvor det virkelig ligger.

Castberg: Ja, jeg tror det var et ord i rette tid, og det forekommer mig, at det kunde være spørsmål, om man ikke nu ialfald burde se ved en øieblikkelig midlertidig lov at sætte en absolut grænse for den vanvittige spekulation, som ikke alene har økonomisk, men kanske endnu mere moralsk fordærvelige følger. Forøvrig vil jeg føie til den henstilling, som jeg med tilslutning fra flere hold rettet til regjeringen, at jeg selvfølgelig er fuldt paa det rene med, at en saadan advarsel til vort folk ikke på nogen maate maa indeholde nogen undervurdering av betydningen av overenskomsten, som kan virke irriterende til den anden side. Det siger sig selv.

Præsidenten: Etter dette vil præsidenten gjera framlegg um, at fyrehavingarne i dette møtet ikkje vert aa offentleggjera.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Protokollen blev derefter oplæst uten at foranledige nogen bemerkning.

Møtet hævet kl. 10.40.

Møte for lukkede dører, Stortinget 3. mai 1918